

Bíró Gyula

igazgató-szaktanácsadó (Szent István Egyetem Gyakorló Általános Iskola és Gyakorlóóvoda, Bölcsőde, Szarvas)

Friss tintába mártott humorecset...

A kortárs gyermekversek helye az anyanyelvi nevelés gyakorlatában

... na kezdjük. ... „Miért piros az elefánt szeme? Hogy el tudjon bújni a cseresznyefán.”

Jelen tanulmány célja, hogy megtalálja a kortárs gyermeklírát helyét az óvodai nevelésben és az iskolai irodalmi-anyanyelvi nevelésben.

A magyar gyermekirodalomban nyomasztó hagyományokkal rendelkező didaktikus, moralizáló versek nyomvonalától erősen eltérő mai gyermekversek helyét a jelenkori gyermekek, szülők, pedagógusok igényei mentén érdemes kialakítani.

Szem előtt kell tartani a ma gyermekeinek ingeréhségét, kíváncsiságát, örömeit és játékgényét, valamint azt a dinamikus, folyton újratermelő képzetést, ahogyan a felnőttel (szülővel, pedagógussal) igyekszik kapcsolatba lépni, figyelmét, elismerését kivívni. Előbbiek a mai gyermekversek sajátos humorával, az utóbbiak a versek mondogatásával, hallgatásával együtt járó, interszubjektív létéhez való kapcsolati mechanizmussal igyekszik magyarázni a tanulmány.

▶ Kortárs gyermekversek: a ritmus és humor találkozási pontján

Számos szerző foglalkozik a kortárs gyermekversek kognitív, fejlesztő aspektusával.

Nem véletlen ez, hiszen az anyanyelvi nevelés az alapküldetésekben (ONAP, NAT) az életkorának megfelelő módon és szinten birtokolt anyanyelv ismeretere épülő képességek kibontakoztatását, készségek fejlesztését és attitűdök formálását jelenti. (Katona, 2010.)

Az anyanyelvi nevelés fejlesztési feladatai igen változatosak. **Érintik a helyes beszédlegzés kialakítását, a hangok tiszta artikulációját, a hangkapcsolatok helyes ejtésének elsajátítását éppúgy, mint a megismerő tevékenységek, emlékezet, figyelem, képzelet és gondolkodás fejlesztését.**

A gondolkodás formáinak gazdagodása, a gyarapodó szókinccs, az olvasott és írott szöveg széles körű és egyben mélyreható megértése, a nyelvi tudatosság fejlődése, mind lényeges hozzáadéka a kortárs gyermekversek egyre erősödő használatának az óvodai, iskolai gyakorlatban. Emellett az otthoni környezetben, a szülő által olvasott mesék, versek és az óvodai, iskolai élet során megismert művek kulturális hidat képeznek az intézmény és a család között. Az óvodás és kisiskolás hozza-viszi az irodalmat az intézménye és otthona között, tanul és tanít, felfedez és felfedeztet egyszerre.

Hogyan kapcsolódik/hat a vers a gyermek önkifejezés „királyi útjaihoz”, a mese, rajz, báb triumvirátushoz?

Az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja megfogalmazza azokat az alapelveket, amelyek meghatározzák, hogy **milyen „nyelvi táplálékot” adunk az óvodás korú gyermeknek.** Kiemeli, hogy a „nyelvi táplálék” a mesélés, mondogatás, verselés elmaradhatatlan része és kiapadhatatlan forrása a gyermek lelki egészségének. Megfogalmazza, hogy az óvodás gyermek érzelmi biztonságának megadásához fontos eszközt jelentenek a többnyire játékos mozgásokkal is összekapcsolt mondogatások, dúdolások és versek. Ezek ritmusukkal, a mozdulatok és szavak segítségével a gyermeknek érzéki-érzelmi élményeket adnak.

A mese, a rajz és a báb is használható egyszerre diagnosztikus eszközként és terápiás eszközként a pedagógiai munkában (Kósáné, 2001), hiszen mindkettő az óvodás korú és (az átmenetet hangsúlyozva) a kisiskolás korú gyermek természetes megnyilvánulási módja. A vers szintén lehetőséget ad a környezettel való kapcsolatok építésére, itt a hangsúly a terápiás irányba tolódik.

Kiemelhető, hogy a vers, verselés formai jellegzetességei kapcsolatba hozhatók a gyermek személyiségfejlődésének igen korai élményeivel.

Daniel Stern (2002) szerint már csecsemőkortól fontos szerepet töltenek be azok az élmények, amelyek külső modalitásból származó élményeket közös nevezőre hoznak. Vitalitás affektusoknak nevezi azokat

a „formai”, „kontúr” jellegzetességeit a szenzoros élményeknek, amelyeket kora csecsemőkortól tapasztalunk. Ilyen például a lecsengő ingerminta, ami például a megnyugtató társul, vagy akár a tipegő korú gyermek gyakori popsira esésekor hallatott „Hoppá!” Az egyik modalitásában megtapasztalt élmény (rövid zuhanás és kemény érkezés) „déja vu” érzetet kelt egy másik modalításban, ami a hoppához tartozó ritmus és hanglejtés. Ilyen formán egyértelművé válik a csecsemő- és kisgyermekkorban előszeretettel használt ölbéli mondogatások, versikék okozta élmény integráló és személyiségfejlesztő mivolta.

A gyermekverseket mondogatva, hallgatva egy másik fontos pszichés eredmény is megszületik: az a tapasztalat, hogy a saját élményvilág a másikkal megosztható, vagyis létrejön a Stern által megfogalmazott interszubjektívitás. A gyermek belép a pszichikus intimitás világába.

Az interszubjektívitás valójában pszichés osztozkodás: a figyelmi összpontosítás, a szándék és az érzelmi állapotok megosztása.

Ez a fajta pszichés osztozkodás és a vele járó ráhangolódás **több tényező mentén alakul ki.** Fontos az intenzitás, az intenzitáskontúr (emelkedés, süllyedés), a taktus, a ritmusosság és az alakzat.

Bár a fenti formai jellegzetességek miatt gyakran inkább zenei analógiákat használnak az interszubjektívitás megfogalmazására, és kihangsúlyozzák a preverbális, nyelv előtti tartomány fontosságát. A nyelvi tartomány elemei közül érzékelhetően a vers és a mondogatás áll közel az interszubjektívitás élményéhez.

A fentiekből kiderül, hogy az ONAP alapelvei kapcsolatba hozhatók azzal az aktív, környezetével kapcsolatba lépő gyermek képével, amely kép a Stern nevével fémjelzett csecsemőkutatások pszichológiai eredményein alapul.

▶ A kortárs gyermekversek és a humor

Katona Krisztina 2010-es tanulmányában a mai gyermekversek anyanyelvi órán való felhasználásának lehetőségét vizsgálja

fel. A szerző úgy értékeli, hogy az olvasó-könyvekben aránytalanul nagy teret kapnak a prózai alkotások, szemben a lírai művekkel, így a pedagógusra van bízva, hogy megismertet-e mai gyermekverseket a tanítványaival. A mai gyermekversek mind tematikájukat, mind nyelvhasználatukat tekintve eltérnek az elődeiktől. Példának a Friss tinta! (2005) kötetet hozza fel, amelynek célja, hogy a mai költők mai gyerekekhez szóló verseivel ismeresse meg a közönséget.

Kifejti, hogy **három lépés szükséges ahhoz**, hogy a kortárs versek eljussanak a gyermekekhez

- egyrészt a szülő és a pedagógus saját szórakozására olvassa őket,
- másrészt gyermekeiknek, tanítványaiknak válogassanak a versekből,
- harmadrészt pedig ne csak olvassák, hanem mondogassák is együtt a gyerekekkel.

A kortárs szerzők verseit áthatja egy sajátos és nagyon mai, friss nyelvi humor, amely mindhárom lépést igen megkönnyíti.

Olyan humor, amely felnőttest és gyereket egyaránt megszólít és megnevettet, s amelynek kiváló példányai találhatóak az **Apám kakasa** kötetben Lackfi János és Vörös István tollából. Paul McGhee (1979, 2010) kutatásait igazolják, hogy

az a képesség, hogy egy gyerek vicceljen, megértse és művelje a viccet, függ a kognitív fejlettségi szinttől.

A vicchez, humorhoz kapcsolódó öröm és jókedv a felnőtt és gyermek mentálhigiéniéjére gyakorolt pozitív hatása vitathatatlan. Jellemzően azt a viccet szeretjük (felnőtt és gyermek egyaránt!), amely kiskökö mentális erőfeszítést igényel. Ha túl könnyű megérteni, akkor unalmas, ha túl nehéz, akkor nem éri meg az erőfeszítést.

McGhee kutatásaiból kiderül, hogy hároméves kor után már a szavak is elégnek bizonyulnak ahhoz, hogy valami vicces legyen, de emellett a képiségnek is nagy szerepe van. Az óvodás gyermek számára az a vicces, ami abszurdan néz ki, ami szokatlan, mint az elefánt a cseresznyefa tetején vagy a faroló bringát leső nyavalyás törpök (Lackfi János Bicajom Shimano, nem más... című versében). Hasonló képi abszurditás jelenik meg Lackfi János Kölyök című versében, amely Weöres Sándor A tündér című művének átírata: „Józsika, Józsika alszik, / fortyogi katyvasz az álma, / zöld egerek, lila macskák: / tömve szőszükkel a párna.”

Dramai fordulat történik a humor megértésében és művelésében **hat-hét éves kor körül**. Ebben az életkorban a

gyerekek (immár felnőtt humorérzékkel felvértezve) megértik és viccesnek tartják a nyelvi kétértelműségeket. Ilyen például a „Párizs – pá' rizs” rímjáték Varró Dániel Gasztronómiai Limerickek című versében.

A McGhee által négy szakaszra bontott gyermeki humorfejlődés fázisai rímelnék Piaget kognitív fejlődési szakaszaival. A fentiekben tárgyalt utolsó két szakasz jellegzetességei, az abszurd külcsín és a nyelvi kétértelműségek egyértelműen és igen élvezhetően jelennek meg a kortárs gyermekversekben.

A nyelvészetten innen, de az irodalmi kompetencián túl a kortárs gyermekversek jelentősége többrétű. Egy réteget a fenti tanulmány remélhetőleg megvilágított: a kortárs gyermekversek formai kontúrjaikkal és tartalmi jellegzetességeikkel kapcsolatot létesítenek szubjektum és szubjektum, ember és ember, pedagógus/szülő vagy csak egyszerűen felnőtt és gyermek között. Ez a kapcsolat a közös élményről szól, a szenzoros tapasztalatok, a figyelem, a gondolatok és örömök megosztásáról.

... itt a vége... „és láttál már elefántot cseresznyefán? Nem. Ugye milyen jól elbújt!” Mint itt is.

SZAKIRODALOM:

- Friss tinta! – mai gyerekversek (2005), Pozsonyi Pagony Kft.
- **Katona Krisztina** (2010): Mai gyermekversek felhasználásának lehetőségei az anyanyelvi órákon. In: **Jenei Teréz-Nagy Éva** (szerk.) Benedek Elek öröksége. Tudásbázis és Pedagógusképzés, Élmény Bt. Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- **Kósáné Ormai Vera** (2001): A mi óvodánk. Nevelépszichológiai módszerek az óvodában. Okker, Budapest.
- **Lackfi János-Vörös István** (2009): Apám kakasa. Változatok klasszikus magyar gyermekversekre. Noran kiadó 2004 Kft., Budapest.
- **McGhee, Paul** (2010): Humor: The Lighter Path to Resilience and Health, AuthorHouse.
- **Stern, Daniel** (2002): A csecsemő személyközi világa. Animula, Budapest.
- **Varró Dániel** (2003): Túl a Maszat-hegyen (Muhi Andris és a pacák birodalma). Magvető Könyvkiadó, Budapest.

